

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE

**Dílo Jaroslava Haška
v boji za mír a pokrok mezi národy
Dobříš 20.—22. 4. 1983**

**ČESKÝ SVAZ SPISOVATELŮ,
ÚSTAV PRO ČESKOU A SVĚTOVOU LITERATURU ČSAV
A ČESKOSLOVENSKÝ SVAZ NOVINÁŘŮ**

Úvodem

Mezinárodní konference na téma Dílo Jaroslava Haška v boji za mír a pokrok mezi národy se konala ve dnech 20.-22.4.1983 v Domě spisovatelů na Dobříšši. Zúčastnilo se jí na 140 osob, z toho 35 ze zahraničí.

Konferenci uspořádal Svaz českých spisovatelů, Československý svaz novinářů a Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV. Přípravou konference se zabývala společná ideová a organizační komise, kterou vedl vedoucí tajemník Svazu českých spisovatelů Bohumil Nohejl. Jejímí členy byli R. Pytlík, Z. Šlapnička, H. Hrzalová, V. Ržounek, M. Codrová, M. Horelová, J. Peterka, K. Mařík, R. Leitnerová, Sl. Wollman, M. Šířpová. Za Čs. svaz novinářů se zúčastnil příprav L. Svoboda, za Svaz českých dramatických a filmových umělců A. Fuchs.

První den konference byl věnován odkazu Jaroslava Haška, druhý den diskusi v plénu i ve dvou sekcích: teatrologické a textologicko-lingvistické, třetí den otázkám současného humoru a satiry (karikatury).

Jednání konference zahájil ministr kultury ČSR Milan Klusák. Hlavní referát přednesl Radko Pytlík. Řízením prvního dne jednání byli pověřeni Bohumil Nohejl a Josef Peterka (v jeho nepřítomnosti řídil odpolední jednání Z. Šlapnička), druhý den H. Hrzalová, která provedla též závěr diskuse. Třetí den jednání řídil Z. Hoření. Vedením diskuse v sekcích byli pověřeni J. Hájek (sekce teatrologická a filmová) a F. Daneš (sekce textologická a lingvistická).

Mezinárodní konference Dílo Jaroslava Haška v boji za mír a pokrok mezi národy byla součástí oslav 100. výročí narození Jaroslava Haška, konaných pod patronátem organizace UNESCO a pod záštitou předsedy vlády ČSSR Lubomíra Štrougala. Konferenci je věnován tento sborník. Při jeho redakci jsme se snažili zachovat původní znění jednotlivých příspěvků, pokud slouží rozšíření znalostí o J. Haškoví nebo sdělují významné myšlenky a soudy o problematice spřízněné. Vypustili jsme pouze části procedurální a záznam mluvených obrátů hovorových; dále pak věci, které se opakovaly v několika příspěvcích. Jména diskutujících uvádíme bez akademických titulů a funkcí, pouze s označením státu u zahraničních hostů. Nepronosené diskusní příspěvky, pokud byly odevzdány písemně, otiskujeme v příloze.

Mezinárodní konferenci na Dohříši předcházelo setkání sovětských a československých spisovatelů a literárních vědců věnované 100. výročí narození Jaroslava Haška, které ve dnech 5. a 6. dubna uspořádal Ústav slovanských věd a balkanistiky Akademie věd SSSR, Svaz spisovatelů SSSR a Společnost sovětsko-československého přátelství. Moskevské setkání znovu dokumentovalo zvláštní místo Haškova díla v sovětské kultuře a literatuře. Vyvrcholilo slavnostním večerem ve Sloupové síni Domu odborů v Moskvě, kde za československou delegaci promluvil předseda Svazu československých spisovatelů Jan Kozák. Z jeho projevu uvádíme:

Jsem šťastný a hrdý na to, že Vás mohu pozdravit na večeru, konaném na počest výročí stého narození velkého českého spisovatele, Jaroslava Haška. Šťastný a hrdý proto, že toto slavnostní setkání se koná v Sovětském svazu, kde tento velký klasik humoru a satiry zdomácněl neméně než ve své vlasti. Náš dík při-

tom patří i sovětským badatelům, neboť jejich chápání a výklad Haškova díla významně přispěly k tomu, aby se čtenářům na celém světě ujasnila velikost a aktuálnost jeho tvorby, jmenovitě Osudů dohrého vojáka Švejka.

Již dávno bylo řečeno, že skutečná velikost událostí, velikost postav a velikost díla se nejlépe pozná s časovým odstupem. Šest desetiletí, jež uplynula od smrti Jaroslava Haška a od vydání jeho Švejka plně potvrzuje tuto pravdu.

Jaroslav Hašek a jeho Josef Švejk za ta léta pronikli do celého světa. A nebyla to a není obvyklá cesta do světa, organizovaná vládnoucími vrstvami imperialistického světa, ale cesta, kterou si vymutil lidový a osvícený čtenář proti jejich vůli, proti pokusům nejružnějších estétů a pseudovlastenců, kteří se pokoušeli jeho dílo zatracovat. Vítězný pochod dohrého vojáka Švejka světem, jehož jsme byli a ještě stále jsme svědky, je cestou k srdci člověka, zatracujícího nesmyslnou zrudnost imperialistické války.

My v Československu chápeme Haškova Švejka jako jedno z prvních děl socialistického realismu u nás. Osudy vyšly ve stejném roce jako Nejkrásnější svět Marie Majerové a Rudé zpěvy St.K. Neumanna, v těsném sousedství Olbrachtovy Anny proletářky a jeho světový úspěch vidíme z ideového hlediska jako triumf vítězné cesty socialistického realismu do světa. Jsme si přitom vědomi, že Jaroslav Hašek dokázal napsat svého Švejka tak zdařile a působivě právě proto, že jako příslušník Rudé armády, jako přímý, aktivní bojovník za realizaci ideálů Velké říjnové socialistické revoluce ideově a politicky vyzrál, že jako jeden z prvních našich spisovatelů a jako jeden z prvních spisovatelů zahraničních vůbec pochopil ideový odkaz Října. Byl "zasažen a rozsvícen" jeho světlem.

Mezinárodní význam Jaroslava Haška a jeho díla nesledujeme zdaleka jen proto, že jde o českého autora. Jsme hrdí na to, že společně s Karlem Čapkem a Juliem Fučíkem je Hašek a jeho Švejk znám celému světu. Důvod naší hrdosti nad Haškem však nevyplývá jen z toho, že příslušíme ke stejnému národu, ale především z toho, že Hašek svým Švejkem trvale přispěl do pokladnice světové humanisticky bojovné pokrokové literatury, literatury rozkládající ideologii války a militarismu.

Již léta se utvrzují v názoru, že kritérium světovosti spisovatele je opravdovým mistrovstvím umocněná bojovnost umění za mír a za svobodný, všeho vykořisťování a útlaku zbavený lepší život člověka. A právě Osudy dobrého vojáka Švejka - podle mého názoru - v naší i světové literatuře vynikající dílo, jehož význam a závažnost se ještě stále šířeji a hlouběji docenuje.

A je to právě současná hrozba mezinárodního konfliktu obrovských rozměrů a nebyvalé ničivosti jaderné války, stále otevřenější a cyničtější připravené ve Washingtonu, která obrací zrak ohroženého občana k uměleckým dílům, schopným dát mu odpověď na nejdůležitější otázku doby: co mohu já, prostý člověk, nenávidící válku a všechny její inspirátory, udělat, abych se postavil proti hrozícímu nebezpečí zániku civilizace spálené v nukleárním ohni?

Humanistická, pokroková světová literatura nabízí tomuto znepokojenému občanovi mnoho literárních skvostů, burcujících proti válečnému nebezpečí. Patří k nim i Osudy dobrého vojáka Švejka.

Světovost a aktuálnost Haškova díla spočívá v tom, že tato četba způsobem zcela jedinečným, přirozeným, nenásilným a nepatetickým, přístupným lidem nejrůznějšího ideového a politického

přesvědčení, napomáhá k odhodlání nedat se zotročit válečnou mašinerií, přispívá k hledání cesty jak čelit i dnešnímu militarismu. Jaká je tato, tolik účinná Haškova zbraň?

Proti militaristickým, byrokratickým a dalším chorobám utlačovatelských režimů vyzbrojuje Hašek občana smíchem, výsměchem, komikou, satirou, sarkasmem. To jsou vytrvalí a neporazitelní spojenci v boji národů proti režimům a politickým silám, které člověka, lid a celé národy potlačují.

Letošní výročí Jaroslava Haška nám proto ukládá dále rozvinout ideový odkaz jeho díla. V tomto duchu proto také proběhne i naše široká mezinárodní konference, kterou pořádáme koncem dubna 1983 u nás, v socialistickém Československu. Přejí bychom si, aby výsledky našeho jednání nevyzněly jako "stavění památníku", když jde o odkaz tolik živý. Opravdový, živý památník na velkého spisovatele staví sám sobě každý čtenář, který porozumí autorovu dílu, jehož srdce i mozek se infikují a rozvílí silou spisovatelových pocitů a myšlenek.

Usilujeme o to, aby konference přinesla co nejvíce podnětů pro rozvoj naší humoristické a satirické tvorby, které je tolik zapotřebí. Nemám-li v této souvislosti na mysli výhradně protimilitaristickou satiru, musím připomenout potřebnost satiry jako účinného nástroje proti maloměšťáckému způsobu života. Vzpomínám si, jak Vladimír Majakovskij již dávno varoval, že z měšťačtví v životním stylu vyrůstá logicky měšťačtví politické.

A dovolte mi, abych se na závěr dovolal ještě jednoho velikána vašeho písemnictví, Nikolaje Vasiljeviče Gogola, který o významu smíchu pro myšlení a zejména pro jednání lidí řekl: "...smích má větší a hlubší význam, než si lidé myslí. Ne takový smích, který vzniká chvilkovým podrážděním, vzteklou, cho-

robnou náladou; a také ne ten lehký smích, který slouží jen k prázdnému rozptýlení a pobavení lidí, ale ten smích, který prohlubuje problém, umožňuje, aby jasně vyvstaly věci, které by jinak zanikly a bez jehož průbojné síly by úzkost a prázdnota života člověka tak neděsila".

A v Osudech dobrého vojáka Švejka jde právě o ten druh smíchu, který prohlubuje problém, který umožňuje, aby záležitosti člověka z lidu, boj proti válečné mašinérii vyvstaly ve všech společenských souvislostech a v jasném světle.

Hašek je proto živým spojencem našeho současného sjednocování lidu, za mír a život, proti jaderné válce. Je jedním z těch, kdo názorně, přesvědčivě ukazuje, že společným odporem, že společnými protiválečnými akcemi lze uchránit mír, zabránit ničení duchovních i hmotných zdrojů lidstva. Zachránit nejen život na naší krásné "modré" planetě, ale otevřít i cestu k mírové a všem prospěšné spolupráci národů.

Mezinárodní konference

Dílo Jaroslava Haška v boji za mír a pokrok mezi národy
Dobříš 20.-22. dubna 1983

První den konference 21. dubna 1983

Milan K l u s á k (ministr kultury ČSR)

Dovolte, abych vás všechny upřímně pozdravil u příležitosti mezinárodního sympozia, věnovaného 100. výročí narození českého spisovatele světové proslulosti, novináře a revolučního bojovníka Jaroslava Haška. Zároveň mi dovolte, abych vašemu jednání předal pozdrav předsedy vlády ČSSR soudruha Lubomíra Štrougala, který převzal záštitu nad hlavními akcemi tohoto významného jubilea.

Symposium pro nás není pouhým vzpomínkovým aktem. I když od narození Jaroslava Haška uplynulo již 100 let a od vydání jeho proslulých Osudů dobrého vojáka Švejka za světové války více než 60 let, pocítujeme všichni, spolu s milióny čtenářů na celém světě, že jeho dílo je živé a neobyčejně aktuální. Proto také bylo toto jubileum zařazeno mezi významná výročí UNESCO a Světové rady míru.

Výročí narození Jaroslava Haška je mimořádnou příležitostí zamyslet se nad dílem tohoto podivuhodného spisovatele. Nemí třeba zvýrazňovat jeho světovou slávu. Vždyť Hašek je spolu s Čapkem a Fučíkem nejznámějším a nejpřekládanějším českým spisovatelem - jeho dílo bylo přeloženo do více než 50 jazyků - a proto nepotřebuje propagaci nebo reklamu.

Jeho Švejka půjde dál vítězně světem jako symbol prostého lidového hrdiny, člověka, který tváří v tvář nebezpečí nepropadá malověrnosti, strachu, neklesá na kolena, ale zachovává si zdravé lidské sebevědomí, družnost, optimismus. "Ten kdo odmítá Švejka ve jménu bojovnosti" - píše Ladislav Novomeský - "Švejkovi vůbec neporozuměl. Není důslednějšího bojovníka nad Josefa Švejka, který sám není nic víc než drobnohled, jenž rozvádí normálnímu oku rozměry i hloubku nesmyslnosti, zrovna tak jako lidských slabostí, ubohosti a postrašenosti. Švejkův portrétista, z něhož samého vyrostla tato jedinečná a zábavná postava, dovedl být také podstatně jiný, octli-li se v jiných okolnostech." - Ano, celé Haškovo dílo je pevně spojeno se životem, jeho literární tvorba vstupuje do života stejně, jako konkrétní historická skutečnost vstupuje do jeho literárních děl.

Již v době před první světovou válkou stal se Hašek známým i obávaným satirikem, jenž tepal nemilosrdně nešvary své doby a odhaloval kořeny české maloměstšácké mentality. Za války pak hluboce pochopil dějinné souvislosti své doby, nesmyslnost imperialistické expanze používající všech forem k dalšímu rozšiřování svého panství, všech prostředků, válku nevytímáje. V celém svém vývoji v letech válečných Hašek cílevědomě procházel bojovou politickou školou a dopracovává se ke správnému, marxistickému názoru na válku, na revoluci, proletářský internacionalismus, a vydává pak svědectví ve svém nezapomenutelném díle. Haškova revoluční praxe v sovětském Rusku, jeho osobní účast v boji za vítězství socialistické revoluce jako člena strany bolševiků, jako politického komisaře ve významné funkci v Rudé armádě, umožnila mu pochopit Velkou říjnovou socialistickou re-

voluci jako jednu z nejvýznamnějších událostí v celých dějinách lidstva. I po návratu do své vlasti zůstal věren ideálům komunismu. "Směje se celému světu" - napsal Ivan Olbracht - "jen jednomu ne: komunismu a své omšké minulosti."

Haškova tvorba, zejména jeho Osudy dobrého vojáka Švejka, se stala neoddelitelnou součástí naší socialistické kultury, socialistické společnosti, součástí kulturního hohatství všech pokrokových lidí na světě. Zvláště si ceníme toho, že Haškův humor, který s nesmiřitelnou nenávisť kritizuje všechny formy maloměstšácké společnosti, její psychologii a pseudomorálku, je proteplen úsměvnou láskou k prostému člověku, k jeho svébytnému lidství, jež je někdy přirozenou obranou proti násilí a útlaku mocných. Z těchto důvodů se nebál Hašek sáhnout až do hlubin lidové duše, kterou vyjádřil s jadrností hovorového jazyka, lidového vtípu a anekdoty. Všechny tyto rysy se monumentalizují v typu Švejka, jenž je jakousi bilancí Haškova života i tvůrčího osudu.

V literatuře dvacátého století asi nenajdeme druhé protiválečné dílo, které by takovou měrou vstřebalo živel zdravého lidského humoru, jako jsou Osudy dobrého vojáka Švejka. Haškův humor učí vidět svět bez frází a falešné přetvářky, bez iluzí a papírových ideálů. Tím hlouběji však proniká k podstatě skutečností, ke zdravému reálnému názoru na svět.

Málokterý spisovatel ukázal tak přesvědčivě nicotu a protilidovou podstatu válek, jako právě Jaroslav Hašek. Ve svém románu nezobrazil válku jako nutné zlo, ale jako produkt konkrétního společenského systému, který rozpoutává válku a ohlupuje své oběti všemi prostředky - psychickým nátlakem,

náboženskými symboly, falešným nacionalismem nebo patosem počínaje a fyzickým terorem konče. Smysl Haškova poznání je neméně aktuální dnes, kdy imperialismus ve světě v rozvíjení hrozeb jaderné války dochází do skutečných historických absurdit.

Je příznačné, že Haškova Švejka pod různými záminkami vždycky odmítala buržoazie. "Všechny pojmy buržoazního světa", napsal v Tvorbě Julius Fučík, "jsou Švejkem uváděny v tak dokonalý posměch, že v tendenci měšťácké společnosti je vždy spíše bojovat proti němu než radovat se z něho". A není proto náhodou, že se za Haškovo dílo postavili nejpokrokovější umělci doby, kteří ihned pochopili skutečnou podstatu Haškova boje. Připomeňme si v této souvislosti vedle Julia Fučíka také Ivana Olbrachta, Kurta Konráda, Ladislava Novomeského, stejně jako Zdenka Nejedlého, Jindřicha Honzla, E.F. Buriana, Vladislava Vančuru, Marii Majerovou, ze zahraničí pak Ilju Erenburga, Borise Polevého, Erwina Piscatora, Martina Andersona Nexö, Bertolta Brechta, Jeana Richarda Blocha a řadu dalších.

Všichni tvůrci rozpoznali, že Haškův Švejk a jeho osudy jsou rovněž součástí mohutné protiválečné vlny evropského umění, představované ve Francii hnutím Clarté v čele s Romainem Rollandem a Henri Barbussem, včetně jeho proslulého románu Oheň, v Německu protiválečným a protiměšťáckým výtvarným hnutím Georga Grosze a Käthe Kolwitzové, revolučním divadlem Erwina Piscatora, v literatuře románem Ericha Remarque Na západní frontě klid atd. Té vlny bojovného umění, které se opíralo o formující se revoluční sovětské umění a mělo své kořeny v humanismu vítězné Velké říjnové socialistické revoluce.

Není náhodou, jak velké popularitě se těší Haškovo dílo v Sovětském svazu. Zde má Jaroslav Hašek své "domovské právo" a čtenáři ho zde milují neméně tak jako u nás. Haškovo dílo dodnes v Sovětském svazu vyšlo v nákladu převyšujícím již deset miliónů výtisků. V Moskvě pracuje, podobně jako u nás, Společnost přátel Jaroslava Haška. Na mnoha místech Sovětského svazu se konají besedy, výstavy i čtenářské konference, které svědčí o neutuchajícím zájmu o Haškovo dílo. "Hašek je náš" - prohlásil kdysi sovětský revolucionář Antonov Ovsejenko. A my nemáme důvodu, proč bychom se tomuto úzkému propojení kulturních hodnot bránili. Právě naopak, jsme tomu rádi. Ostatně už Zdeněk Nejedlý v roce 1946 zdůraznil, že Haškova osobnost je nejužší spojnici mezi naší a sovětskou literaturou.

Humorista a satirik Jaroslav Hašek dokázal svým dílem plně pochopit poslání literatury, která slouží pokroku a přitom je blízká lidovému, masovému čtenáři. K vyjádření konkrétního reálného přístupu k životu a převahy oněch společenských sil, které se rodí z obrovité přeměny světa, mu vždy sloužil humor, někdy sarkasticky sžíravý, jindy úsměvný a hravý, ale vždy hluboce lidský. Svým dílem vytvořil Hašek monumentální obraz prostého člověka, nositele dějinného pokroku a dějinného optimismu. A tak se Hašek a jeho dílo stali nesmrtelnými.

Literárním odkazem Jaroslava Haška se dodnes zabývá řada současných literárních vědců a kritiků. Budou se jím zabývat i lidé v budoucnosti. Těší nás, že Haškovu dílu věnují tak značnou pozornost literární vědci a umělci za hranicemi naší vlasti. Jsme přesvědčeni, že Haškův hluboce humanistický pro-

tiválečný apel je dnes neméně naléhavý. Je aktuální dnes, kdy americký imperialismus se svými přísluhovači horečně stupňuje závody ve zbrojení a kdy i přes neustálé mírové iniciativy Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí chce dostat svět na pokraj jaderné katastrofy. Celý svět však volá po míru, celý svět zdvihá svůj hlas pro mír. Věřím, že i toto setkání se stane jedním z těch, které mají velký význam v našem celkovém společném úsilí o vzájemné poznání a porozumění, o trvalý mír mezi národy.

Vzpomeneme-li 100. výročí narození Jaroslava Haška, vzpomínáme s úctou velkého spisovatele, který se svým dílem zařadil mezi největší literární tvůrce moderní doby. Vážíme si Haškova díla a pečujeme o ně v naší současnosti i pro budoucnost.

Ladislav Š m í d (předseda čs. komise pro UNESCO)

Výročí Jaroslava Haška je významnou událostí také v životě mezinárodní organizace UNESCO.

Výkonná rada UNESCO přijala k tomuto výročí také zvláštní rezoluci, která oceňuje literární dílo Jaroslava Haška jako jeden z nejvýznamnějších přínosů k míru a humanistickým tradicím národů. Poukazuje konkrétně na Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války, které hodnotí jako jednu z nejvýznamnějších a nejbrilantnějších kritik války a přínos k míru a mezinárodnímu porozumění. V operativní části rezoluce žádá generálního ředitele této mezinárodní organizace, aby maximálně podporoval veškeré akce, které jsou spojeny s tímto výročím a aby v maximálně možné míře ztotožnil tuto mezinárodní organizaci UNESCO s tímto mezinárodním výročím.

Chtěl bych vás ještě informovat, že v těchto dnech v pařížském sídle UNESCO byla rovněž akce k výročí Jaroslava Haška. Byla to výstava a byly zde promítány některé naše filmy, a to za účasti a pod záštitou generálního ředitele této organizace.

Dovolte mi, abych jménem čsl. komise pro spolupráci s UNESCO popřál plný úspěch vašemu jednání na mezinárodním sympoziu.